

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

**ПРЕДМЕТ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ
ФІЛОСОФІЇ
У СМИСЛОТВОРЕННІ
ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ**

Підручник

За науковою редакцією
Михайла Скринника, Людмили Рижак

Львів
2025

УДК 111(075.8)

П 71

Автори:

Михайло Скринник – д-р філос. наук, проф. – розд. 1, 5, 7, 8, 10, 13, 15, 16, 19, 20;

Людмила Рижак – канд. філос. наук, проф. – розд. 11, 12, 13, 14, 15, 18;

Лілія Фльорко – канд. філос. наук, доц. – розд. 1, 2, 3, 4, практ. част.: розд. 1–20;

Зоя Скринник – д-р філос. наук, проф. – розд. 6, 8, 9, 10, 17, 20.

Рецензенти:

д-р філос. наук, проф., директор Інституту гуманітарної підготовки
та державного управління *Д. І. Дзвінчук*

(Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу);

д-р філос. наук, проф. *Н. В. Скотна*

(Дрогобицький національний педагогічний університет імені Івана Франка)

д-р філос. наук, проф., Заслужений діяч науки і техніки України

П. М. Кралюк (Національний університет «Острозька академія»)

Рекомендовано до друку Вченою радою

Львівського національного університету імені Івана Франка.

Протокол № 66/5 від 29 травня 2024 р.

П 71

Предмет та призначення філософії у смислотворенні людського буття : підручник / [М. Скринник, Л. Рижак, Л. Фльорко, З. Скринник] ; за наук. ред. М. Скринника, Л. Рижак. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2025. – 654 с.

ISBN 978-617-10-0901-1

У підручнику представлено апробовану багаторічним педагогічним досвідом концепцію викладання філософії. Автори прагнуть донести до студента сутність філософії як живої, дієвої системи ідей, що дозволяє зрозуміти й розвинути обрій смислів його власного буття. Автори подають картину історичного розвитку філософії як саморозгортання системи смислів людського буття, акумульованої в світовій та національній культурі. У підручнику акцентовано на становленні індивіда як індивідуальності, особистості та громадянина, на свідомості людини як способі суб'єктивного буття соціального. Гносеологічні проблеми подані з позиції еволюції пізнання та наукової істини, поліфонії раціоналізму та ірраціональних течій, історичних моделей та методології науки в класичній та некласичній гносеології. Систематизація теоретичного змісту передбачає можливість його гнучкої адаптації до кваліфікаційних вимог щодо курсу філософії: розуміння історії та закономірностей національної та світової культури, цілісного бачення власної спеціальності у загальній системі знань, здатності до абстрактного мислення, уміння опанувати сучасні знання, генерувати нові ідеї, діяти соціально відповідально та свідомо. Теоретичний матеріал поєднаний з практично спрямованими творчими завданнями, це тести, робота зі словником, філософські кросворди, дискусійні питання для «мозкових штурмів» тощо. Перелік джерел для поглибленого вивчення націлює на освоєння широкого кола вітчизняних та англійських видань філософської літератури. Окрім використання в навчальному процесі, підручник може бути цікавим для читачів, яких хвилюють проблеми смислотворення буття людини в сучасному буремному світі.

УДК 111(075.8)

ISBN 978-617-10-0901-1

© Скринник М., Рижак Л., Фльорко Л., Скринник З., 2025

© ЛНУ ім. Івана Франка, 2025

ЗМІСТ

Передмова.....	7

Теоретична частина

Розділ 1. Філософія – форма духовного освоєння світу і світоглядного самоствердження.....	11
Розділ 2. Стосунок «людина–світ» у філософських парадигмах Стародавнього Сходу та Заходу.....	23
Розділ 3. Багатовимірність буття світу в концепціях класичної античної філософії та еллінізму.....	36
Розділ 4. Відношення «Бог-людина» у філософії Середньовіччя та Відродження: становлення індивіда як індивідуальности.....	48
Розділ 5. Раціоналізм Нового часу та Просвітництва: ствердження людини як особистости.....	63
Розділ 6. Критицизм у німецькій філософії кінця XVIII – початку XIX століття: спрямованість та різновиди.....	92
Розділ 7. Еволюція вітчизняної філософської думки: від Руси до України.....	118
Розділ 8. Плюралізм у смислотворенні буття в напрямках і течіях другої половини XIX–XX ст.....	152

Розділ 9. Сутність буття в неklasичній філософії в його стосунку до людини.....	182
Розділ 10. Свідомість як суб'єктивне буття соціального.....	216
Розділ 11. Еволюція пізнання та наукової істини в класичній та неklasичній гносеології.....	240
Розділ 12. Історичні моделі та методологія науки: класична, неklasична, постнеklasична.....	269
Розділ 13. Філософія в іпостасі аксіології: цінності – ядро структури людського буття.....	295
Розділ 14. Субстанційна інтерпретація буття людини в неklasичній філософії.....	330
Розділ 15. Функціоналістське тлумачення буття людини «філософською антропологією» ХХ ст.	355
Розділ 16. Методологія раціоналізму в соціальній філософії другої половини ХІХ–ХХ ст.....	386
Розділ 17. Ірраціоналістична інтерпретація соціальних процесів у філософії другої половини ХІХ–ХХ ст. ...	416
Розділ 18. Соціальність в неklasичній філософії: буття цивілізації і культури.....	445
Розділ 19. Інформаційне суспільство versus інформатизоване.....	478
Розділ 20. Філософські ідеї постмодернізму.....	495

Практична частина

Розділ 1. Філософія – форма духовного освоєння світу і світоглядного самоствердження.....	517
Розділ 2. Стосунок «людина–світ» у філософських парадигмах Стародавнього Сходу та Заходу.....	523

Розділ 3.	Багатовимірність буття світу в концепціях класичної античної філософії та еллінізму.....	529
Розділ 4.	Відношення «Бог-людина» у філософії Середньовіччя та Відродження: становлення індивіда як індивідуальности.....	534
Розділ 5.	Раціоналізм Нового часу та Просвітництва: ствердження людини як особистости	540
Розділ 6.	Критицизм у німецькій філософії кінця XVIII – початку XIX століття: спрямованість та різновиди.....	546
Розділ 7.	Еволюція вітчизняної філософської думки: від Руси до України	552
Розділ 8.	Плюралізм у смислотворенні буття в напрямках і течіях другої половини XIX–XX ст.....	558
Розділ 9.	Сутність буття в некласичній філософії в його стосунку до людини.....	564
Розділ 10.	Свідомість як суб'єктивне буття соціального.....	570
Розділ 11.	Еволюція пізнання та наукової істини в класичній та некласичній гносеології.....	576
Розділ 12.	Історичні моделі та методологія науки: класична, некласична, постнекласична	582
Розділ 13.	Філософія в іпостасі аксіології: цінності – ядро структури людського буття.....	588
Розділ 14.	Субстанційна інтерпретація буття людини в некласичній філософії.....	594
Розділ 15.	Функціоналістське тлумачення буття людини «філософською антропологією» XX ст.	600
Розділ 16.	Методологія раціоналізму в соціальній філософії другої половини XIX–XX ст.....	606

Розділ 17. Ірраціоналістична інтерпретація соціальних процесів у філософії другої половини XIX–XX ст.....	614
Розділ 18. Соціальність в некласичній філософії: буття цивілізації і культури	621
Розділ 19. Інформаційне суспільство versus інформатизоване	629
Розділ 20. Філософські ідеї постмодернізму	635
Список літератури.....	641
Іменний покажчик.....	648

ПЕРЕДМОВА

Можна взяти як аксіому твердження, що філософія – специфічне знання. Якщо знання, якими користується людина у своїй діяльності, згрупувати в окремі види, то серед них можна виділити: предметно-практичне, чи то інструментальне, знання (як сукупність умінь, навичок у конкретній матеріально-виробничій чи побутовій сфері); художньо-образне знання, що стверджує себе в мистецтві, літературі, музиці; наукове знання, що передовсім постає для нас в освітніх дисциплінах, ученнях, теоріях, концепціях тощо; філософське, або софійне, знання зі своїми специфічними особливостями. Кожна людина є носієм таких видів знань, але володіє ними різною мірою.

Кожна людина живе власним життям, отими щоденними дрібницями, зі своєю поведінкою, вчинками. Цим вона творить свій життєвий світ, своє особисте щастя. Та попри неповторність людей і долі кожного є речі, які спільні для всіх. Одну таку річ ми вже згадали – щастя. Давні індійські мудреці понад три тисячі років тому вважали, що на світі є одна непереможна сила, властива для людей і Всесвіту. Ім'я її – радість.

Радість є нездоланною внутрішньою потребою духу людини. Якщо радість зникає з життя, то йде з життя і людина. Від чого ж залежить життя в радості чи без неї? Очевидно, – від поведінки, від стилю вчинків. Стиль учинків є водночас стилем радості.

Отже, скільки людей, стільки й стилів? У чому ж тоді полягає розумна поведінка? Або що таке людський розум? Ще в давнину люди назвали найвищий тип розуму мудрістю. У Стародавній

ахейській Греції вважалося, що істинно мудрим є тільки Бог. Людина ж прагне до мудрости і, щонайбільше, – може її любити. «Любов до мудрости» звучить по-давніогрецькому як «філео» і «софія». Отже, філософія, за первісним задумом, має допомогти віднайти радість життя, яку людина сприймає як щастя. Щастя – це передовсім уміння жити мудро, що означає вміння віднайти й зберігати духовно-душевну рівновагу через гармонізацію стосунків зі світом природи та людей. Таким чином, ми ознайомилися з першим значенням мудрости – це вміння людини гармонізувати свої стосунки з життєвим світом. Філософські течії, напрями, школи, концепції, що своїм завданням ставлять розробку шляхів, способів такої гармонізації, вважають філософію «мистецтвом жити».

Термін «мудрість» філософія використовує ще й в іншому значенні. Так, давніогрецький філософ Платон говорить про «геометрію та інші філософії». Тобто під філософією тут треба розуміти будь-яке систематизоване знання про світ. Філософія в цих двох своїх іпостасях постає в VII–VI ст. до н. е.

Ще однією важливою прикметою виникнення філософії є паралельне становлення демократичних норм політичного життя в полісній Греції і недеспотичних політичних структур в Індії, Китаї. Тобто становлення філософії відбувається в процесі раціонально-практичного самоствердження людини у світі. Воно базується на потребі вибору власного вчинку та поведінки, що спрямовує її на пошуки універсальних засад життя. Закладаються світоглядні умови для диференціації не тільки поведінки, а й такої діяльності індивідів, яка за своїми результатами дає різні наслідки практичного, громадського й особистого значення. Сукупність індивідуально значущих результатів діяльності виявляє нові смислові явища життя. Усвідомлюється відмінність природи і суспільства, тіла та духу. Філософські роздуми закладають основу для пошуку особистого змісту поведінки і життя, є засобом прирощення змісту і вибору власної позиції в житті, тобто такої позиції, яка не потребує чужої підтримки й зовнішнього опікунства.

За висловом одного з найвизначніших мислителів в історії людства Іммануїла Канта, для кожної людини філософські роздуми розпочинаються принаймні з трьох важливих світоглядних питань: «Що я можу знати?», «Що я повинен чинити?», «На що я можу сподіватися?»

Філософське мислення стає умовою інтелектуальної просвіти для людини й спонукає її вийти зі стану «неповноліття», у якому вона перебуває до певного часу, а дехто залишається в ньому назавжди. З цього приводу актуальними для нас залишаються міркування Іммануїла Канта:

«Неповноліття означає неспроможність користуватися власним розумом без керівництва когось іншого. Такий стан виникає тоді, коли бракує не розуму, а лише рішучості й відваги... Отже,... май відвагу користуватися власним розумом! Люди охоче лишаються впродовж цілого життя неповнолітніми, а все через власні лінощі й боягузтво. З цієї самої причини інші отримують змогу доволі легко накидати їм своє опікунство. Це ж бо так зручно бути неповнолітнім!.. » Скинувши ярмо неповноліття із самих себе, люди «почнуть розповсюджувати навколо себе дух розумного поцінування власної вартості й розважливого погляду на покликання кожної людини. (Просвіта) не потребує нічого, окрім свободи... а саме: свободи публічно користуватися за всіх обставин своїм власним розумом»¹.

Філософія від окремих наук відрізняється мірою проникнення в глибини буття природи, суспільства, людини, тобто прагне дістатися остаточних підвалин, чи то коренів буття, які, безумовно, лежать у позадосвідній сфері, інакше кажучи, філософське знання прагне проникнути в сутність буття. Це є третьою специфічною ознакою цього знання. Окремі ж науки своє завдання вбачають у проникненні в сутність процесів певної частини дійсності за допомогою формулювання законів у галузях, наприклад, хімії, фізики, геології тощо.

¹ Кант І. Просвітництво // Всесвіт. 1989. № 4. С. 135.

Щоб знайти своє місце у світі, людина покликана втворити цілісний образ світу – цю потребу й задовольняють такі характеристики філософського знання, як загальність, тотальність та спрямованість на сутність буття. Вони стають основою його четвертої особливості – світоглядності.

З огляду на те, що філософія, будучи теоретичним виразом світогляду, містить у собі знання про світ як ціле, а з іншого боку, виявляє себе як мистецтво жити, їй можна дати таке визначення: філософія – це система знань про світ як ціле, універсальну основу світу, місце людини у світі та смисли її існування.

Спрямованість філософського знання на смисли існування людини виражає його культурологічний аспект, що залежить від особливостей світогляду та культури народу, до якого належить мислитель.

Істотною культурологічною рисою філософії в цьому плані є її національні особливості. Культурологічні й національно-світоглядні особливості філософування лежать в основі образу раціональності, впливають на спосіб постановки проблем філософії, на контекст їх інтерпретації та форми вербально-знакового виразу.

Національні риси світогляду, з позиції якого ведеться філософування, закладають стильові особливості філософської творчості, а вони визначають специфіку концептуальної інтерпретації проблем, що полягає у формуванні строгої філософської системи або несистематичному викладі думки, трансформуванні різних гуманітарних першоджерел у рефлексійний переказ, засновує теоретичний підхід на тих або тих вартостях.

Анатолій Карась,
доктор філософських наук, професор

Навчальне видання

СКРИННИК Михайло Антонович,
РИЖАК Людмила Віталіївна,
ФЛЬОРКО Лілія Ярославівна,
СКРИННИК Зоя Едуардівна

ПРЕДМЕТТА ПРИЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ В СМИСЛОТВОРЕННІ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Підручник

За науковою редакцією
Михайла Скринника, Людмили Рижак

Текст надруковано в авторській редакції
Комп'ютерне верстання *Світлани Сенік*
Дизайн обкладинки *Ольги Гронь*

Формат 60x84/₁₆. Ум. друк. арк. 38,01. Тираж 100 пр.

Видавець та виготовлювач:
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.